

Hanus Andreassen skriar:

Hugleiðingar í eini svørðtíð

Opið bræv til blaðstjóran á Dagblaðnum

Harra blaðstjóri,

Sum ein av teimum føroyingum, sum er fyrri tí lagnu fyrbils at starvast í útlöndunum, vendi eg mær við hesum reglum til tygara. Væl veit eg, at tit har heima mangan ilskast inn á okkum asfaltföroyingar. Og kanska er nakað í tí, at summir av okkum víðhvørt eru so atfinningarsamir. Kortini kann eg vissa tygum um, at vit, so loegið tað kanska ljóðar, eisini eru föroyingar, og at vit bera alsk til land og fólk okkara og til mál og mentan okkara. Og mangan, tá ið vit einsamallir mala í gøtunum, leitar hugin til heimandið. Og longsil kemur á okkum. Og vit leita inn á bókasavn og lesistovur at forvitnast um, hvat ið man henda har heima. Og víðhvørt fegnast vit um tað, vit lesa. Og víðhvørt harmast vit.

Tað var eina slíka stund inni á eini lesistovu, at eg bar eyga við oddagrein tygara í Dagblaðnum um goðar og ringar borgarar. Og eg má víðgangja, at eg las greinina við forvitni og við gleði. Meðan aðrir hava málið sum hundur um heitan greyt, hava tygum vist dirvi til at peika beinleiðis á hetta mál. Og eg dylji ikki fyrri, at eg taki dyggiliga undir við tygum. Tað er munur á monnum. Tað finnst meira og minni goðir borgarar. Nakrir koma heim eftir lokið dagsverk og vita, at teir hava tikið nokur tøk aftrat fyrri samfelagið. Meðan aðrir dag eftir dag eru samfelagnum, tær og mær, ein byrða og ein kleppur.

Men hóast eg fegnist um, at tygum sum ein tann fyrsti hava víljað sagt tygara hugsan bart út um hetta mál, og hóast eg áسانی, at tað skal bæði dirvi og gloggskyni til slíkt, má eg víðgangja, at tygara víðgerð av málinum í nokrum lutum tókstist mær ófullfíggað og, ja haldið mær til goðar, líkasum eitt sindur kubbát. Eggið av hugvekjandi grein tygara setti eg meg til at hugsa eitt sindur meira um henda spurning, og eg fekk sum frá leið hug at koma við einum uppiskoyti. Hetta geri eg sjálvandi í størsta litlilæti og í teirri vón, at tygum kanska finna okkurt, tygum kunnu brúka, og í teirri vissu, at tygum gerast glaður og takksamur, tí, sum tikið verður til, «allur bati betri», og «vinur er hann, ið vomn sær».

Tá ið ein bátur skal á flot, ræður um at lyna væl. Annars kann henda, at hann ongantið kemur á lónna. Somuleiðis við eini grein. Og longu fyrst í grein tygara haldi eg, at tygum hava gjørt eitt álvarsamt mistak, sum ger, at hon við dýra farmi sínum skjýst skeiv. Tygum taka nevniliga moralin fyrst. Tygum leggja fyrri við at skriva um goðar og ringar borgarar. Her illa lýnt. Lat okkum nú í staðin taka pengarnar fyrst og moralin aftaná. Lat okkum leggja fyrri við at tosa um ríkar og fátækir borgarar. Og so vita, hvat ið spýrst burtúr.

Tann fátæki borgarin er hann, ið eingi virðir eitur, eingi skil, ongar verksmiðjur, einki agentur, eingi virðisbrøv, mangan heldur ikki hús, mangan heldur

ikkí seg sjálvan. Og nú kemur spurningurin. Ber tað til at vera fátækur og samstundis sleppa undan at gera sínar samfelagsligu skyldur? Fer tann fátæki ikki til arbeiðis, fær hann onga lón. Leggur hann seg sjúkan, fær hann mangan heldur onga lón. Betalir hann ikki sína ljósrokning, verður sløkt. Betalir hann ikki sína telefon, verður hon avbrotin. Og betalir hann ikki sín skatt, kemur pantfútin og fer, sum domi eru um, eitt nú við kølskápi hansara. Við øðrum orðum — ber tað til at vera fátækur og samstundis liggja samfelagnum til byrðu? Nei. Tað er ógjørligt. Tann fátæki hevur einki at velja í. Hann noyðist, um hann vil ella ikki, at vera ein goður borgari.

Øðrvísi, harra blaðstjóri, við tí ríka. Hann eigur virðir. Skip, krabbuðir, agentur, jorð, partafelag, verksmiðjur. Hann hevur ein moral. At gerast ríkari. Og jú ríkari hann verður, lættari verður tað hjá honum at sleppa undan teimum skyldum, sum tann fátæki ongantið sleppur undan. Hann fær sín skatt avskrivandi. Hansara vaksandi kunnleiki til samfelagið, til manganagangdina aftan fyrri kulissurnar, gevur honum betri og betri líkindi til at spekulera og snýta og snúgva sær. Hann er nevndarlímur í fleiri partafeløgum. Hann verður valdur inn í býráðið. Hann verður valdur inn á ting. Hann fær hundrað ferðir meiri vald, enn hann sum einstaklingur hevur rætt til. Hann tryggjar sær sjálvum tey bestu grundstykkini. Hann tryggjar sýnum og vinum sínum tey feitastu almennu stovrini. Jú ríkari hann er, betri liggur fyrri hjá honum at bróta samfelagsins lógir og at sleppa undan samfelagsins skyldum. Ella samantikið: tann ríki hevur altíð møguleika til at vera ein ringur borgari. Og sum oftast brúkar hann henda møguleika.

Tann fátæki eigur ikki seg sjálvan. Hann selir seg sjálvan, sín kropp, sitt hegni, sitt vit og sín arbeiðshug til arbeiðsgevaran. Ger hann ikki tað, má hann svolta. Og hann arbeiðir alla ævina. Hann fiskar ella egnir ella borar ella grevur ella asfalteir. Ella situr á skrivstovu. Ella undirvisir. Og hann verður kringsur til sitt arbeiði. Og hann fær sum frá liður ein kunnleika og eitt hegni, sum samfelagið ikki kann vera fyrriuttan. Uttan hann verða ongar brýr bygdar, eingin fiskur fiskaður, eingir vegir gjordir. Hann er sjálvstøðið. Hann kann vera arbeiðsgevaran fyrriuttan. Men arbeiðsgevarin kann ikki vera hann fyrriuttan.

Men hansara arbeiði er mangan hart og ótyðligt. Vandamiklið

fyrri heilsu og hug. Og sum tíðin gongur, kennir hann tað á sínum egna holdi. Ryggurin verður bogin. Lunguni fyllast av støvi. Og hann verður deyur. Ella fær gíkt. Ella astma. Og summir noyðast at leggja frá sær í bestu árum. Og tá ið hann hevur tikið sitt seinasta tak og ikki orkar meira, livir hann av avlamið-ella ellispensjón. Men hetta er ikki pengar, hann eigur at biðja um. Hetta er hansara rættur. Hetta er ikki ein byrða, sum verður lögð á samfelagið. Nei, hetta eru pengar, sum samfelagið skyldar honum fyrri tær tungu byrður, tað hevur lagt á hann iðgjøgnum eitt langt liv. Ella rættari — hetta er ein litil partur av tí, sum samfelagið skyldar honum. Tí kunnu pengar bota eina brekaða heilsu?

Men tann fátæki sleppur ikki so. Hóast teir pengar, hann fær frá samfelagnum, bert eru eitt sløð, ein litil partur av tí, hann hevur uppiborið fyrri eina oyðilagda heilsu, verður tað rýtt honum um nasar av óvitum, sum kunnu takka honum fyrri, at teir nakrantíð hava lært at seta tveir bókstavar saman. Við hóskaði millumbilum. Ofta væl innbalað og tviðt, men kortini ikki til at misskilja. Sum tá tikið verður til um hin goða borgaran, at hann »ligger ikki til almenna til byrðu eins og onnur, sum politikararnir leifra fyrri dagliga« (Dagblaðið 7. jan. 1976, min undirstriking).

Tað hendir seg, at teir fátæku ressast. Og teir taka seg saman. Og teir stovna felag og flokkar. Og teir kalla seg sosialistar. Og teir krevja bata. Og tað, teir ynskja, kann vera so einfalt. Tað er ikki stuttligt, tá bornini hjá tær dagliga ganga og renna skriggjandi undan napalmi og fragmentationsbumbum. Og teir fátæku gera uppreisn og reka kariatúrini á dyr. Í øðrum londum eru málini onnur. Steðgur á jarðarspekulation, steðgur á korruption, lönir, ið ikki verða maaðar burtur av prívokstri, ein busskipan, ein bilfriur miðbýur. Men tá saman um kemur, er málið at skapa eitt samfelag, har støðið og miðdeplin ikki er pengar, men menniskjan.

Men teir ríku hava sínar filosofar. Og hesir filosofar kalla seg liberalar. Og teir kalla seg individualistar. Og ívajeyst hava teir hvørt sitt »ego«. Og kortini eru teir sum togaðir úr tonnnum á hvørjum øðrum. Teir hugsa tað sama, siga tað sama, halda tað sama. Teir eru hópramleiddir á setrum og í skulum teirra ríku. Og tí teir í hugsan, og mangan í atburði við, eru nærri frumskógnum enn nútíðar siðmenning, er tað ein beinrakin teknari, ið letur

teir hava hala (Dagblaðið 23. jan. 1976).

Og filosofar teirra ríku leggur sína bleiku skrivstovuhand á herðarnar á tí fátæka. Og hann sigur við hann: »Tá ið tú vilt bota um tiri kor, og tá tú saman við líkum tínum berjst fyrri einum samfelag, har øll hava somu vakstrarlíkindi, so er tað óvund-sjúkan, ið býr undir. Óvund-sjúkan, mín vinur, klæðir tær ikki.« (Dagblaðið 23. jan. 1976).

Og lokkandi heldur hann agninum fyrri nosini á tí fátæka. Og hetta agnið er tað sama, líka frá Kapstaðnum til Hoydalar. Tjansurin. »Gloym tinar líkar. Gloym saman haldið. Royn fyrst og fremst at seta tær sjálvum. Tú hevur tjansin. Hvor veit — kanska verður tú eina ferð ein Carnegie ella ein Rockefeller ella ein Kjölbrot?« Tí tað ræður um at klintrast. Og fáa fótin á teir niðriundir. Og hetta eitur á máli teirra ríku »virkisfýsni« (Dagblaðið 23. jan. 1976).

Men lat okkum nú, harra blaðstjóri, snúgva okkum aftur til hin ríka. Hjá honum ræður um eitt: at gera sum minst og fáa sum mest burtúrur. Og tí hann ikki timir ella vil gera erligt arbeiði, verður hann ein fidusmakari. Og ein máti er at fáa sær eitt agentur. Og fyrri hvørja knappa-nál ella hárklemmu, agenturin selur, fær hann nokur oyru. Og eru tað vegteinar ella gravima-

sknur ella asfalt, verða oyruni til milliónir. Og situr hann í býráðnum, kann hann noyða tann fátæka at keypa nettup sínar gravmaskinur ella sitt asfalt. Og hetta eitur liberalisma. Og størvegis arbeiði ger hann ikki, men væl gagnast honum. Og hann kallar sín vinning avansa. Og tað ljóðar so fint. Men í grundini er tað eitt slag av sosialhjálpi. Sum tann fátæki letur tí ríka. Ið ikki vil gera erligt arbeiði.

Og fyrri hesa sosialhjálpi verða synir teirra ríku sendir út í fremmand lond. Og teir ganga á fremmandum stratum. Og teir lesa og studera og hyggja seg um. Og teir hava líkindi til at hvessa sitt vit og rýmka sín sjónarring. Og imeðan situr heimafoðkið og biðar í spenningi. Hvæt fer at spyrjast burtúr? Ja, hvæt hevði tú væntað? Viða flog og rúmu ræsur heimsborgarans? Toleransu hins víðfarna? Europeiska vegjagsaðið. Eitt kunnleikans gos uttan úr teirri víðu verð? Men her krevur tú helst av nógv. Tí so er ikki. Og hvønn boðskap hevur hann at bera, heimafturkomin? Jú, grønlendingahatur (Dagblaðið 31. aug. 1974). Og blámannavandir (Dagblaðið 31. aug. 1974). Og fíkkuheimspeki um liberalismu og sosialismu á Det Bedstestigi (Dagblaðið 23. jan. 1976). Og troðkaður upp í ein krók veit hann sær ikki svirni ráð enn persónligt briksl, útspilling og ósannindi. Og eitt spæl hevði verið at fingið hann inn um rimarnar, har summir av undan-gongumonnun og hetjum hansara eisini hava sitið. Og hann tyktis tær líkur óvitnum, ið ikki kann verja teg sjálvan — er hetta ein goður borgari? Og tær rennur í hug orð skaldsins, at

...teir, sum víðast fóru, jú nettup mangan vóru tey størstu bygðafrell!

Framhald

